

FONETISME ARHAICE ÎN GRAIURILE SÎRBOCROATE DIN REGIUNEA BANAT

V. VESCU

În urma unor cercetări recente asupra graiurilor sîrbocroate vorbite pe teritoriul R.P.R. s-a stabilit că, în general, acestea se grupează în șapte tipuri. Unele din ele prezintă o dezvoltare asemănătoare cu majoritatea graiurilor dialectului ștokavian, fie datorită vecinătății lor cu graiuri care aparțin aceluiași dialect (este cazul graiului bănățean propriu zis), fie datorită faptului că s-au separat relativ recent de masa graiurilor dialectului ștokavian (aproximativ sec. XVII—XVIII). Altele însă, din cauza desprinderii și izolării lor de celelalte graiuri ale dialectului căruia îi aparțin într-un stadiu mai vechi de dezvoltare al acestuia, au păstrat unele trăsături arhaice atât în domeniul fonetic cît și în cel morfologic și lexical. Dintre acestea, cele mai reprezentative sînt : a) graiul din Carașova și b) graiul din Svinița. Unele arhaisme se găsesc și în graiurile din Recaș, Muntenegrul bănățean, Clisura¹.

Arhaismele conservate de aceste graiuri prezintă importanță nu numai pentru stabilirea mai precisă a originii lor, și încadrării în dialectul respectiv, ci mai ales pentru studiul istoriei limbii și pentru dialectologia sîrbocroată în general. Iată cîteva dintre acestea : păstrarea vechiului sistem de accentuare, păstrarea unor forme arhaice în reflexul vechiului *ě*, sau în reflexele ierurilor (*ѣ*, *ѥ*), păstrarea lui *l̥* (*l* vocalic), păstrarea grupului *čr*, păstrarea africatei *č*, în domeniul foneticii, păstrarea vechii desinențe a substantivelor masculine la nominativ plural (*-e*, *-ove*, *-eve*) și a substantivelor feminine la dativ singular (*-e*) etc., în domeniul morfologiei.

În lucrarea de față ne propunem să ne ocupăm numai de cîteva arhaisme fonetice și anume : tratamentul ierurilor, al lui *l̥* (*l* vocalic), *l* final, grupul *čr* și africata *č*, existente în unele graiuri sîrbocroate din Banat.

1. Tratamentul ierurilor (*ѣ*, *ѥ*).

Este cunoscut faptul că în sîrbocroată ierurile în poziție slabă au dispărut, iar cele în poziție forte mai întîi s-au unificat, iar apoi s-au vocalizat în *a*. Aceasta s-a petrecut spre sfîrșitul sec. al XIII-lea, iar după unii cercetători chiar și mai devreme².

¹ Forme arhaice prezintă și graiul din Checea, dar cum acesta este un grai kajkavian, nu ne vom ocupa de el aici.

² Vezi M. Pavlović, *Примери развитка српскохрватског језика*, Belgrad, 1956, p. 17.

Unele graiuri ale dialectului ştokavian au rămas însă la faza de trecere, adică păstrează semivocala rezultată din ierurile în poziție forte. Acest lucru se constată în graiurile dialectului prizreno-timocean, în unele graiuri ale dialectului zeto-sieniţean¹, iar pe teritoriul ţării noastre în graiul satelor din jurul Caraşovei şi în graiul din Sviniţa. Problema semivocalei rezultată din ieruri în graiurile sîrbocroate de pe teritoriul Iugoslaviei a fost studiată amănunţit². În graiurile amintite mai sus nuanţa vocalică este variată. Faptul că în sîrbocroată comună reflexul celor două ieruri unificate este *a*, ne îndreptăţeşte să considerăm că semivocala, ca formă de trecere la vocală, a trebuit să fie în majoritatea graiurilor dialectului ştokavian de nuanţa *a* (*i^a*)³. Totuşi în graiurile care mai păstrează şi astăzi semivocala, pe lângă nuanţa *a* (*i^a*) este destul de frecventă şi nuanţa *e* (*i^e*) iar în unele graiuri şi nuanţele *o* şi *u* (*i^o*, *i^u*), ba chiar şi forme intermediare (de pildă *ă* (*i^ä*) între *a* şi *e*)⁴. Astfel, în graiurile dialectului prizreno-timocean se întîlnesc patru nuanţe ale semivocalei: mai frecvent *i^a* şi *i^e* şi mai rar *i^o* şi *i^u* (*si^av*, *di^eske*, *osi^om*, *se^ädi^um*), iar în câteva graiuri ale dialectului zeto-seiniţean, aproape totdeauna numa *i^a* (*mi^ač*, *ki^ad*, *gi^adljiv*)⁵. Desigur că există şi cazuri cînd semivocala s-a vocalizat complet în *a*, *e*, *o*, *u*⁶.

În graiurile sîrbocroate de pe teritoriul R.P.R., aşa cum s-a arătat mai sus, semivocala este caracteristică numai pentru satele din jurul Caraşovei şi pentru graiul din Sviniţa.

În satele caraşovene fenomenul a fost înregistrat pentru prima dată (dar nu îndeajuns studiat) de L. Miletić⁷. Existenţa semivocalei a fost confirmată de acad. E. Petrovici în forme ca *dobăr*, *iedăn**, *kad**, *kratāk**, *mogāl** (*l*)^{*}, etc. în Lupac, Clocotici, Vodnic şi Nermet. În unele cuvinte în locul semivocalei apare *e*: *ket* (*keđ*) pentru *kāt* (*kād*) în Ravnic şi Kuriaciţa (cartier al Caraşovei)⁸. În cercetările întreprinse de noi am notat în Clocotici şi Nermet următoarele forme: *stigi^al*, „am sosit“, *moni^ak*, „flăcău“, *di^an*, „zi“, (dar şi *dan*) *zvoni^ac*, „clopot“, *iši^al*, „am plecat“, *reki^al*, „am spus“, *kori^am*, „stomac“, *lovi^ac*, „vînător“, *sudi^ac*, „judecător“, *legi^al*, „m-am culcat“, *oti^ac*, „tată“, *ri^aki^a*, „rachiu“, *li^ak*, „uşor“.

Vorbînd despre graiul din Caraşova, acad. E. Petrovici consideră că *ɔ* > *a* încă „din epoca aceea cînd caraşovenii erau în Peninsula Balcanică“⁹. Mai departe, însă D-sa presupune că la venirea caraşovenilor pe locurile unde sînt aşezaţi astăzi *ɔ* se afla pe o treaptă intermediară, între *ɔ* şi *a*, ceva asemănător cu *a^ä*¹⁰, ipoteză mai justă, pentru că altfel nu s-ar putea explica existenţa semivocalei în graiul celorlalte sate din jurul Caraşovei.

În graiul din Caraşova *ɔ* > *a*. Procesul s-a petrecut după venirea caraşovenilor la noi. În ceea ce priveşte graiul (sau graiurile) din celelalte sate din

¹ Vezi P. Ivić, *Дијалектологија српскохрватског језика*, Novi Sad, 1956, p. 108—109, 159.

² Studiile cele mai competente au fost făcute de A. Belić în special în lucrarea de dialectologie *Дијалекти источне и јужне Србије*, în *Српски дијалектолошки зборник*, I, II, Beograd, 1905, 1911.

³ Vezi A. Belić, *Српски дијалектолошки зборник*, I, p. 89.

⁴ Vezi A. Belić, *Српски дијалектолошки зборник*, I, p. 45 şi urm.

⁵ P. Ivić, *op. cit.*, p. 159.

⁶ A. Belić, *op. cit.*, p. 89; P. Ivić, *op. cit.*, p. 159.

⁷ Lj. Miletić, *Ueber die Sprache und die Herkunft der sog. Krasovaner in Süd-Ungarn*, în „*Archiv. für sl. Philol.*“, XXVI, p. 163.

⁸ E. Petrovici, *Graiul caraşovenilor*, Bucureşti, 1935, p. 81, nota 3.

⁹ *Op. cit.*, p. 82.

¹⁰ *Ibidem*.

jurul Carașovei, acestea s-au comportat ca niște graiuri periferice față de centru. Trebuie subliniat, însă, că și aici uneori $b > a$. Am întâlnit forme paralele: $dī^n dva$, „o zi, două“ dar $īdī^n dan$, „o zi“ $ošāl$ și $ošī^al$, „am plecat“ $rekal$ și $reki^al$, „am spus“ etc.

În graiul din Svinița semivocala are două nuanțe: i^a și i^e . Din materialul de care dispunem rezultă că sînt mult mai numeroase cazurile cînd semivocala are nuanța a (i^a) $skobī^a$, „uliu“, $vrabī^a$, „vrabie“, $korī^am$, „stomac“, $gusī^ak$, „gînsac“, $lī^n$, „în“, $dī^ska$, „scîndură“, $grnī^c$, „oală“, $držī^ak$, „mîner“, $katani^c$, „cataramă“, $lī^žica$, „lingură“, $nokī^at$, „unghie“, $otī^c$, „tată“, $lī^sta$, „soacră“, etc. față de e : zai^e , „iepure“, $petī^el$, „cocoș“, ovi^esk , „ovăz“, $dī^n$, „zi“, $Veligdi^en$ (dar $Djurdjevdan$), $pesi^k$, „nisip“, $veli^er$, „vînt“, etc.

Considerînd normală apariția semivocalei cu nuanța a ca formă de trecere la vocala a , e necesar să stabilim ce factori au determinat apariția semivocalei cu nuanța e .

O. Broch înceacă să explice că apariția semivocalei cu nuanța a în graiurile dialectului prizreno-timocean se datorește caracterului consoanei precedente care trebuie să fie consoana velară k sau orice consoană labială, iar cazurile cînd în locul semivocalei apare e reprezintă împrumuturi din limbile bulgară sau macedoneană¹. O explicație mai completă o dă A. Belić. El consideră că semivocala cu nuanța e apare în graiurile dialectului prizreno-timocean cînd aceasta este accentuată, sau cînd se găsește înaintea sau în urma consoanelor palatale (atunci și vocala a trece la $ă-e$); în celelalte cazuri semivocala se vocalizează în a sau o , sau capătă nuanța a sau o^2 . Mai tîrziu, comentînd observațiile lui O. Broch, Belić adaugă că semivocala trece la e , sau capătă nuanța e înaintea consoanelor d , t , și z , s ³.

Analizînd formele din graiul din Svinița, notate mai sus, este ușor de constatat că aceste explicații corespund doar în parte. În aproape toate formele i^a se găsește sub accent nu numai înaintea sau după consoanele indicate de Belić. În schimb, în ceea ce privește i^e constatarea făcută se aplică aproape întrutotul. Cu toate acestea trebuie să ținem seama și de explicația dată de O. Broch, deoarece acest reflex al ierurilor nu este caracteristic numai pentru graiurile sîrbo-croate. În dialectele macedonene de pildă $o > o$ sau a , iar $b > e$, (reflexe caracteristice pentru macedoneana literară⁴). În graiul macedonean din Polog, care are și alte trăsături comune cu graiurile vecine ale dialectului prizreno-timocean, pe lângă o și e ca reflexe ale ierurilor, există și semivocale cu nuanța o și e ⁵.

În graiurile bulgărești de apus ierurile s-au unificat în o , sau au trecut la vocalele o , e , a (sau la o vocală cu nuanța a). Vocala o apare ca reflex al ambelor ieruri, vocala e în locul b , iar a de cele mai multe ori în locul b și rareori în locul o ⁶.

¹ A. Belić, *O дијалектолошком материјалу О. Броха у књизи, Die Dialekte des südlichsten Serbien*, in *Српски дијалектолошки зборник*, II, Belgrad, 1911, p. 11–12.

² A. Belić, *Дијалекти*, p. 46, 71, 78, 89.

³ A. Belić, *O материјалу Броха*, p. 11–12.

⁴ B. Koneski, *Грамматика на македонскиот јазик*, I. Skopje, 1952, p. 46.

⁵ A. M. Seliščev, *Полог и его болгарское население*, Sofia, 1929, p. 227–228.

⁶ T. Todorov, *Северозападните български говори*, «Сборник за народни умотворения и народопис», XXII, Sofia, 1926, p. 48–72.

În graiurile bulgărești din regiunea Vidin și Lom ierurile s-au unificat în *o*, sau *ŭ* > *o*¹ (*o*a) iar *i* > *e*. Numai în două cazuri a trecut la *o*¹.

În graiul din regiunea Ciustendil *ŭ* > *o*, *a*, *o* iar *i* > *o*, *e*, *a*², etc.

Deci, ținând seama de aceste fapte de limbă, precum și de acela că graiurile dialectului prizreno-timocean, din care se pare că face parte și graiul din Svinița, se găsesc în vecinătatea graiurilor macedonene de nord și bulgărești de apus, se poate admite o influență a acestora din urmă în ceea ce privește apariția semivocalei cu nuanța *e* sau *o* sau a vocalei *e* sau *o* ca reflex al lui *o*.

Însfîșit, ar mai trebui adăugat că și în graiul din Svinița am întâlnit unele cazuri (e drept foarte puține) de vocalizare completă a *i* în *a*: *lákai*, „cot“, *maglá*, „ceață“, *sabrála*, „am adunat“, *opínak*, „opincă“, *šánac*, „șanț“ (în toate aceste cazuri *a* < *i*³ nu se găsește sub accent); sau în *e*: *ošel*, „am plecat“ *došel*, venit“, (pe lângă *ošil*, *došil*⁴).

În concluzie, ca și în unele graiuri ale dialectelor prizreno-timocean și zeto-sienițean, în unele graiuri sîrbocroate din țara noastră evoluția ierurilor se află într-un stadiu înapoiat față de majoritatea celorlalte graiuri ale dialectului ștokavian și anume într-o fază de trecere între *o* și *a*. Nuanța semivocalei este în general *a*. Nuanța *e* constituie o inovație, (ca și nuanța *o* sau *u*) și în această privință s-ar putea admite și o influență a unor graiuri macedonene și bulgărești, care au avut aproximativ aceeași evoluție.

2. *l* (*l* vocalic).

Aproximativ în aceeași perioadă a vocalizării ierurilor (sec. al XII—XIII) în majoritatea graiurilor dialectului ștokavian *l* a trecut la *u* (*vuk*, *súza*, *sunce*). El se menține, totuși, neschimbat într-o parte a dialectului prizreno-timocean (mai precis în subdialectul timo-o-lu-ițean: *vľk iabľka*, *pln*, *sľza*, sau își pierde, în parte sau complet, caracterul vocalic, dezvoltînd o semivocală sau o vocală posterioară: *li*, *lu* (*sľnce*, *dlug*)³, sau *li* (*dlibok*)⁴. Dintre graiurile sîrbocroate din R.P.R., *l* și-a păstrat, complet sau în parte, caracterul vocalic în graiul din Carașova: *blva*, „purice“, *mlze*, „mulge“, *slze*, „lacrimi“, dar *dľboka*, „adîncă“, *dľk*, *dľk*, „lung“, *pln* (*pln* „plin“) ⁵ etc. și în graiul din Svinița: *vľna*, „lînă“, *zľt*, „galben“, *sľnoč'ogled*, „floarea soarelui“, *sľndę*, *zľva*, *dľboká*, *sľnce*, *bľva*, *mľzi*, etc. ⁶.

Prin urmare, în timp ce în graiul din Carașova există unele forme cu *l*, în graiul din Svinița, în toate cazurile *l* între două consoane tinde să dezvolte înaintea sa o vocală redusă (o semivocală). În Carașova aceasta este *ă* sau *i*, în Svinița numai *ă*. Tendința de a dezvolta o vocală redusă numai înaintea lui *l* reprezintă o caracteristică a acestor graiuri și totodată le deosebește, în această privință, de alte graiuri care păstrează pe *l*.

A. Belić notează numai cîteva forme în dialectele sîrbești de est și de sud: *jabľka*, *jabľko*, *zasľnųla se*, pe care nu le consideră caracteristice.

¹ T. Todorov, Говорът на град Лом, «Сборник», XXXVIII, Sofia, 1930, p. 11—12.

² I. Zaharev, Кюстендилско крайце, «Сборник», XXXII, Sofia, 1918, p. 180—181.

³ P. Ivić, Дијалектологија, p. 109 și A. Belić, Дијалекти, p. 90—125.

⁴ A. Belić, Дијалекти, p. 122.

⁵ E. Petrovici, op. cit., p. 84.

⁶ În Clucotici am notat numai formele *dľg*, *dľge*; fără îndoială, însă, că păstrarea lui *l* este un fenomen frecvent și în graiurile celorlalte sate din jurul Carașovei. Am notat tot aici și formele *mľse*, *mľset*, *mľseto*, considerăm, însă, că subiectul a folosit în acest caz limba literară. În graiul din Recaș există forma *dibok*, *l* > *i* prin forma intermediară *li* (**dlibok*). Vezi A. Belić, Дијалекти, p. 122.

Iată ce spune el în această privință : „există și cazul invers, când articulația sunetului *l* nu se produce imediat în urma exploziei consoanei după care se găsește acesta, ci întârzie puțin; și în acest caz apare înaintea lui *l* o semi-vocală (*b*) care însă nu trece la vocală plină (*b*), astfel că *l* rămîne vocalic. Am notat câteva asemenea cazuri și cred că nu au o însemnătate prea mare pentru aceste dialecte, dar sînt totuși interesante pentru natura lui *l* vocalic”¹.

Dintre limbile slave, bulgara cunoaște acest fenomen, dar numai în parte².

Se poate deci considera că dezvoltarea unei semivocale înaintea lui *l* este o inovație proprie graiurilor sîrbești de la noi. Și nu este exclus ca această inovație să fie urmarea unei influențe a limbii romîne. Ipoteza capătă temei dacă vom face o comparație între aceste cuvinte și maniera de a se pronunța de către romîni împrumuturile slave care conțin pe *r* sau pe *l* : *pîlc* (**pôlk*), *gîlcă* (**gôlka*), *mîrc*, *tîrbănos*, *gîrclean*, *mîrșav*³, etc. din *mrk*, *îrbuh*, *grkljan*, *mršav*.

3. *l* final.

În limba sîrbocroată comună *l* consonantic a trecut la *o* atunci cînd se găsea la sfîrșitul silabei sau la sfîrșitul cuvîntului. Fenomenul s-a petrecut în sec. XIV—XV și a cuprins majoritatea graiurilor dialectului ștokavian, exceptînd unele graiuri ale dialectului prizreno-timocean⁴.

În graiurile sîrbești de pe teritoriul, R.P.R., *l* final se păstrează în graiul din Svinița, în graiul carașovenilor și, în parte, în graiul din Recaș.

Svinița : *stêlna*, „stearpă”, *telci*, „viței”, *stol*, „masă”, *sol*, „sare”, *se okisêl*, „s-a acrit”, *bil*, „am fost”, *kazâl*, „am spus”, etc.

Carașova : *kâtal*, *u dol*, *debel*, *bel*, *popivâl*, *ostâl*, *pobilêl*, etc.⁵.

Clocotici : *pitâl*, „am întreat”, *imâl*, „am avut”, *čuvâl*, „am păzit”, *kazâl*, *umrl*, etc.

Nermet : *bil*, *pitâl*, *pošîl*, *oșîl*, „am plecat”, etc.

Fenomenul este normal pentru aceste graiuri, avînd în vedere că ele păstrează unele arhaisme a căror evoluție întregită în limba comună este anterioară acestuia cu cel puțin două secole. De aceea, ne vom limita doar la semnalarea lui. Mai interesantă este, însă, situația lui *l* final în graiul din Recaș, despre care vom spune câteva cuvinte.

În capitolul „Graiuri cu *t* neschimbat” în care se ocupă și de Recaș, P. Ivić arată că în acest grai uneori *l* final se pronunță ca un sunet bilabial (*u*)¹. În realitate, *l* final în graiul din Recaș se găsește în trei situații :

1) se păstrează : *okrúgal*, „rotund”, *topal*, „cald”, *vêsel*, *bel*, *dêbel*, „gros”;

2) a trecut la *o* : *îe bacio*, *udario*;

3) se pronunță *u* : *kupiu*, *uzeu*, *biu*.

Deși materialul de care dispunem nu ne permite să tragem concluzii definitive, se pare totuși că *l* final se păstrează la adjective, a trecut la *o* la

¹ A. Belić, *Дујалекти*, p. 91.

² Aceasta depinde de poziția lui *l* : *lb* trece la *vl* cînd e urmat de o consoană. Vezi K. Mircev, *Историческа граматика на българския език*, Sofia, 1958, p. 127—129, precum și bibliografia citată pentru dialecte. Fenomenul este consemnat în locul respectiv de A. Belić dar fără să se tragă concluzii. A. Belić, *op. cit.*, p. 110.

³ Ultimele patru exemple sînt dialectale. Vezi resp. ALR II harta Nr. 275. ALR II harta nr. 2214, ALR I harta Nr. 38, ALR I harta Nr. 62. Vezi și mai jos grupul *čr*.

⁴ Vezi P. Ivić, *op. cit.*, p. 109.

⁵ Vezi E. Petrovici, *op. cit.*, p. 84

⁶ P. Ivić, *op. cit.*, p. 210.

substantive și uneori în forma participiului activ (radni pridev) la verbe, altele în aceleași forme se pronunță u. Așadar *l* final în graiul din Receaș se găsește în faza de trecere la *o*. În ceea ce privește pe u, el reprezintă forma intermediară între *l* și *o*.

4) Grupul *čr*.

Trecerea grupului *čr* la *cr* este un fenomen foarte vechi, care a cuprins cea mai mare parte a dialectului ștokavian. Au rămas înafara lui unele graiuri ale dialectului zeto-sienițean¹, graiurile muntenegrene de sud-est², iar la noi, graiurile din Svinița și Carașova³.

Sînt puține cazurile cînd grupul *čr* se păstrează intact : *č'rnī'c* (Svinița), *č'rna, č'rf* (Carașova). De obicei între cele două sunete se introduce o vocală redusă sau plină după cum se va vedea din exemplele ce urmează.

Svinița : *č'rv, č'rvén, č'rn, č'roena, č'irevo*;

Carașova : *č'rn, č'rof, červén, čeréšn'e*.

Introducerea vocalei reduse sau pline în mijlocul grupului a fost determinată de caracterul lui *r* din acest grup. Fenomenul a fost explicat de acad. E. Petrovici în felul următor : dacă *r* este vocalic, atunci între cele două sunete se introduce o vocală redusă (*i*) sau *r* își păstrează integral acest caracter (de vocală); în cazurile cînd *r* este consoană, între *č* și *r* se intercalează un *e*⁴ (în Svinița am întîlnit un exemplu cu *i* : *č'irevo*).

Așadar, cu excepția cîtorva cazuri, *r* din grupul *čr* tinde să-și piardă parțial caracterul de vocală și asemenea lui *l*, de care am vorbit mai sus, dezvoltă înaintea sa o vocală redusă. *č* se păstrează în toate cazurile. Menționăm numai că în Svinița acesta se pronunță mai moale, dar se deosebește de *č* (l-am notat pretutindeni *č'*).

5. africata *č*.

Africata sonoră *č*, deși este un sunet foarte vechi, în comparație cu celelalte arhaisme de care am vorbit mai sus, are o arie de răspîndire foarte mare. Nu vom înșira aici toate dialectele și graiurile în care se întîlnește⁵. În ceea ce privește graiurile sîrbocroate de la noi, aceasta se întîlnește în graiul din Svinița, graiul din Carașova, și graiul bănățean propriu zis :

Svinița : *čvezda*, „stea“, *čvono, disači, kukurúč, punčáika*, „față de pernă“, *buče, bučovina, mačarika, pročebo*, etc.

Carașova : *čvėzda, čvonar, čvrni, buča, kukuruča, spuča*, etc.⁶.

Graiul bănățean propriu zis : *buče, bučova, čindov*, etc. După cum se vede *č* se pronunță în locul lui *z* atît în cuvintele sîrbești (de origine slavă) cît și în împrumuturile românești. În cuvintele slave, după cum arată P. Ivić, apariția lui *č* este determinată de consoanele *v* sau *r* (*čvezda, načrem*) sau cînd consoana următoare în cuvînt este *d* (*čadnji, čidam*)⁷.

¹ P. Ivić, *op. cit.*, p. 158.

² I. Popović, *Историја српскохрватског књижевног језика*, Novi Sad, 1955, p. 88—89.

³ În graiul bănățean propriu zis se întîlnește forma *čerez*, atestată și în subdialectul voivodean. P. Ivić, *op. cit.*, p. 75. Vezi acolo și explicația.

⁴ E. Petrovici, *op. cit.*, p. 115. Explicația este valabilă cu excepția formei *červén* (în Svinița am notat *č'ervená*).

⁵ Vezi A. Belić, *op. cit.*, 203—204 și P. Ivić, *op. cit.*, p. 112.

⁶ E. Petrovici, *op. cit.*, p. 115.

⁷ P. Ivić, *op. cit.*, p. 112.

În concluzie: arhaismele din unele graiuri sîrbocroate de la noi, — în special în graiul din Svinița și graiul carașovenilor — care s-au păstrat datorită izolării acestora de masa graiurilor din care făceau parte, datează dintr-o perioadă cînd încă nu avuseseră loc principalele transformări fonetice în graiurile dialectului ștokavian. Izolarea n-a atras însă după sine stagnarea evoluției acestor graiuri ci numai încetinirea ei în comparație cu marea majoritate a celorlalte graiuri ale dialectului ștokavian. Au apărut și unele inovații cum ar fi de pildă tratamentul lui *l* și a grupului *čr*, însă linia de dezvoltare este în general aceeași ca și a celorlalte graiuri ștokaviene. Importanța arhaismelor păstrate constă în primul rînd în aceea că ele ilustrează un moment al evoluției limbii sîrbocroate și a dialectelor ei.

АРХАИЧЕСКИЕ ФОНЕТИЗМЫ В СЕРБОХОРВАТСКИХ ГОВОРАХ ОБЛАСТИ БАНАТ

(РЕЗУММЕ)

В статье освещается факт наличия ряда архаизмов, большинство которых относится к области фонетики, в сербохорватских говорах на территории РНР.

Это является следствием того, что некоторые сербохорватские говоры (говор Свиницы, говор Карашовы и окружающих его сел) выделились в более древний период из сербохорватских говоров, изолируясь от них; тем самым нормальное развитие редуцированных (ъ, ь) было нарушено, сохранился *l* слоговой, *l* — конечный, группа *čr* и *č*.

В своем развитии редуцированные в настоящий момент находятся в стадии полугласного с разными оттенками: в большинстве случаев — это *i^a* и в некоторых случаях — *i^e*. Полугласный встречается в говоре Свиницы и в говорах некоторых сел около Карашовы. В говоре Карашовы и в других говорах редуцированные проявились в *a*.

Наряду с *r* (*r* слоговым) говоры Свиницы и Карашовы сохраняют иногда и *l* (*l* — слоговой) и всегда *l* конечный. Говор Рекаша находится в стадии перехода *l* > *o*, использует формы с *l* конечным (*okrugal*, *bel*) формы с *l* > *o* (*bacio*, *udario*) и формы, в которых *l* — конечное произносится как билабиальный звук (*uzeu*, *kupiu*).

В Свинице и Карашовой группа согласных *čr* не перешла в *cr* (*čirv*, *črn*, *červen*), а аффриката *č* появляется как в словах румынского, так и сербохорватского происхождения. Ария ее распространения больше; охвачен и собственно банатский говор (*buđe*, *buđova*, *čindov*).

PHONÉTISMES ARCHAÏQUES DES PARLERS SERBO-CROATES DE LA RÉGION DU BANAT

(RÉSUMÉ)

L'article met en évidence le fait que dans les parlers serbo-croates en usage sur le territoire de la R.P.R. il se maintient une série d'archaïsmes, dont la plupart ressortit du domaine de la phonétique.

Ceci est la conséquence du fait que certains parlers serbo-croates (ceux de Svinița, de Carașova ainsi que des villages environnants) se sont dégagés

de la masse des parlers serbo-croates à une période ancienne, tout en s'isolant entre eux, retardant de la sorte l'évolution normale des yers (*ъ б*) maintenant le *л* (*л* vocalique) le *л* final, le groupe *ѣр*, ainsi que l'affriquée *ѣ*.

L'évolution des yers se trouve présentement au stade d'une demivoyelle à nuances différentes : dans la majorité des cas *і*⁴ et en partie *і*⁵. La demivoyelle se rencontre dans le parler de Svinița et dans celui de certains villages des alentours de Carașova. Dans ce parler et dans d'autres encore, les yers se sont vocalisée en *a*.

À coté de *ѣ* (*ѣ* vocalique), les parlers de Svinița et de Carașova, maintiennent parfois aussi le *л* (*л* vocalique) et toujours le *л* final.

Le parler de Reçaș se trouve à la phase de transition *л* > *o*, employant des formes à *л* final (*okrúgal*, *bel*), ainsi que des formes à *л* > *o* (*bacio*, *udario*) et des formes où le *л* final se prononce comme deux labiales (*uzeu*, *kupiu*).

À Svinița et à Carașova le groupe *ѣр*, n'est point passé à *cr* (*ѣrv*, *ѣrn*, *ѣerven*) et l'affriquée *ѣ* apparaît dans les mots d'origine roumaine en même temps que dans les mots serbo-croates. Son aire d'expansion est plus vaste et comprend aussi le parler du Banat proprement dit (*buđe*, *buđova*, *điuđov*).

PHONÉTISME ARCHAIQUE DES PARLERS SERBO-CROATES DE LA RÉGION DU BANAT

PHONÉTISME ARCHAIQUE DES PARLERS SERBO-CROATES DE LA RÉGION DU BANAT